

7. Мурясов Р.З. Имя собственное в современном немецком языке. – Уфа: Изд-во БашГУ, 1983. – 450 с.
8. Отин Е.С. Словарь коннотативных собственных имен. – Донецк: Юго-Восток, 2004. – 412 с.
9. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии / Отв. ред. А.В. Суперанская. 2-е изд. М.: Наука, 1988. – 192 с.
10. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля – К, 2006. – 716 с.
11. Суперанская А.В. Имя нарицательное и собственное. – М.: Наука, 1978. – 197 с.
12. Carter D. Internet Nicknames – what’s in a name? – Режим доступу: <http://www.denisecarter.net/2006/04/internet-nicknames-whats-in-name.html>. - Заголовок з екрану.
13. De Klerk V., Bosch B. Naming Practices in the Eastern Cape Province of South Africa – Cap.: Capetown Press, 1996. – 174 p.
14. Hartmann P. Das Wort als Name. Struktur, Konstitution und Leistung der benennenden Bestimmung. – Köln, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1958. – 88 s.
15. Morgan J., O'Neill C. Nicknames: Their Origins and Social Consequences. – London: Routledge and Kegan Paul.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Duden [Електронний ресурс]: Das grosse Wörterbuch der deutschen Sprache / Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG. – Elektronisches Wörterbuch (350 Mb). / Mannheim: Dudenverlag, 2000. – 1 elektronischer CD (CD-ROM): farb; 12 cm. – System: Windows 95/98/ME/NT4/2000/XP. – Заголовок з титулу екрану.
2. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_criminals_by_nickname
3. <http://www.fraza.com.ua/blog/blog.php?id=398>
4. <http://www.anticompromat.ru/raznoe/klichk.html>
5. <http://bispham2.mysite.wanadoo-members.co.uk/nostalgia/sschool.htm>
6. <http://www.bbc.co.uk/wales/northeast/sites/flintshire/pages/wendy.shtml>
7. <http://kinesthesis.blogspot.com/2006/01/student-nicknames.html>
8. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_nicknames_used_by_George_W._Bush
9. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_U.S._Presidential_nicknames
10. Longman [Електронний ресурс]: Longman Dictionary of Contemporary English / Longman Pearson Education. – Electronic dictionary (500 Mb). / Pearson Education, 2001. – 1 electronic CD (CD-ROM): colour; 12 cm. – System requirements: Windows 95/98/ME/NT4/2000/XP. – Заголовок з титулу екрану.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Вікторія Катернюк – аспірант кафедри германського та порівняльного мовознавства Київського національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова.
Наукові інтереси: антропоніміка, зіставне і порівняльне мовознавство.

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОГО КІНОНІМІКОНУ

Ольга Кирилюк (Кіровоград)

У статті досліджено особливості кінонімної номінації. Здійснено вивчення впливу історичних умов на формування сучасної системи українського кінонімнікону.

The paper investigates the peculiarities of synonymic nomination. The study of historical conditions of the modern Ukrainian synonymicon system's formation is performed.

Загальний поняттєвий зміст кіноніма можна визначити як “ім’я собаки”.

Археологічні розкопки свідчать, що собакоподібні тварини існували вже 25–30 мільйонів років тому, а процес приручення собаки людиною пройшов одночасно в кількох частинах світу близько 12 тисяч років тому. Отже, досліджуючи кіноніми, варто враховувати, що за такий довгий проміжок часу людство встигло відобразити в найменуваннях тварини особливості світогляду, ментальності, культури.

В ономастичній науці немає ґрунтовних праць, присвячених вивченню кличок собак – кінонімів. У російській лінгвістиці можна виділити окремі роботи М. Дмитрієва “Собачьи клички у башкир” (1928 р.), М. Баскакова “Клички собак у каракалпаков” (1978 р.), Н. Дубової “Некоторые особенности кличек охотничьих собак” (1980 р.). У польській мові клички собак досліджено у роботах С. Вархола, Й. Стритинського „Nazwy koni i psów” (2004 р.) Д. Копертовської „Zeńskie hipokogystyka w funkcji kynonimów – efemeryda czy tendencja?” (2005 р.) та інших. В українській зооніміці спостережено тільки фрагментарні зауваження стосовно функціонування та творення кінонімів у працях загальнотеоретичного характеру.

Проблема кінонімної специфіки передбачає розгляд власних назв тварин у трьох головних аспектах. Перший аспект є загальним і полягає в дослідженні кінонімів з погляду

загальних закономірностей, характерних для всіх ономастичних класів. Другий має на меті вивчення кличок собак відповідно до їхнього зоонімного статусу. Останній аспект передбачає визначення самостійності кінонімів як окремого підкласу зоонімів, що дасть можливість з'ясувати їхні особливості, специфіку творення та функціонування. Саме ґрунтовне комплексне дослідження кінонімів з погляду всіх трьох аспектів дає змогу визначити їхнє місце в ономастичній системі.

Професор М.Сюсько визначає зооніми як “номінативні одиниці зі статусом слова, що мають усі ті категорії, які властиві словам мови взагалі, підпорядковані законам мови і, таким чином, підлягають лінгвістичному вивченню” [7: 13]. Кіноніми як підклас зоонімів мають безумовно спільні та відмінні риси з іншими різновидами кличок тварин. По-перше, вони є власними назвами. Тому, як і будь-яким онімам, їм притаманні такі особливості: а) наявність індивідуалізувальної та ідентифікаційної функції; б) соціальний характер, залежність від позамовних чинників; в) предметність – тісний зв'язок з об'єктом, який вони називають; г) часткове звуження семантики – часто значення оніма можна встановити тільки з контексту; г) національний колорит, д) інтернаціональний характер.

За особливостями номінації кіноніми, як і в цілому зооніми, найбільше подібні до антропонімів, зокрема прізвиськ, оскільки теж називають живу істоту. М.Толстой, досліджуючи клички собак, зазначає, що вони ближче стоять до антропонімів, ніж інші зооніми [8: 110]. Іншу думку має П.Поротников. Дослідник зауважує, що кіноніми за характером використання в них лексичного матеріалу знаходяться далеко від власних імен людей, а за способом творення (усічення основ) близькі саме до скорочених антропонімів [3: 237].

У дохристиянський період на відміну від тричленних сучасних найменувань людей існували одночленні назви, що швидше нагадували сучасні прізвиська. І.Трійняк зазначає, що „в іменах із давніх-давен відбивалися сила, мужність, прикмети, зовнішня краса, привабливість” [9: 5]. Із прийняттям християнства і запровадженням нових християнських імен, усі ці „прізвиська-ймення (*Беззсон, Вовк, Шумило*) поступово утвердяться як людські прізвища” [9: 6]. Думку про те, що всі власні імена походять від загальних прізвиськ, підтримує і М.Чубач [11: 66]. Указані дослідники визначають такі правила називання людей у дохристиянський період: присвоєння імені за порядком народження в сім'ї (*Первуша, Вториш, Третья, П'ятко*); за часом народження (*Зима, Літо, Субота*); за фізичними ознаками (*Безніс, Гладко, Глух, Губар*); за особливостями характеру, поведінки (*Брех, Добріло, Добриня, Захвораї*); за вираженням позитивного чи негативного ставлення (*Ждан, Бажан, Любим, Неждан*) [11: 67; 9: 5]. Такі ж особливості номінації М.Сюсько відзначає у сфері кличок тварин, наприклад: фізичні властивості (*Горбана, Кривана, Носана*) [5: 27], порядок народження (*Первуша, Первістка, Перша*) [6: 176]. Ця специфіка називання притаманна й кінонімам як окремому підкласу зоонімів.

Так само близькі клички собак і до прізвиськ людей. Для обох підкласів власних назв найпоширенішими є двоскладові лексеми; і клички, і прізвиська творяться за допомогою усічення твірних основ чи нульової суфіксації в поєднанні з формантом -а: порівн. прізвиська людей *Зеля, Япа, Горя* [10: 104] і кіноніми *Боба, Бара, Цеса*. І ті, й інші назви мають наголос переважно на першому складі [10: 104]. Більшість двоскладових кличок має наголос на першому складі, трискладових – на середньому [10: 104]. Ці ж особливості спостерігаються й при творенні кличок собак. Такі назви однаково співвідносяться як із жіночою, так і з чоловічою статтю. Бажання мовця пристосувати стать і рід об'єкта, що отримує назву, спричиняє появу таких лексем: у сфері прізвиськ – жіночий рід *Дога, Мопеда* [10: 105], чоловічий рід *Колес, Цимбал* [10: 105], у кінонімії – жіночий рід *Лігретта*, чоловічий рід *Сек'юр* тощо.

Початком формування та організації собаківництва як структури кінологи вважають ХІХ ст. [1: 10]. У цей період налічується п'ять основних видів кличок тварин. Усі вони тісно пов'язані з породою.

Найчисельнішою є група, що охоплює назви дворових, непородистих собак, до якої належать прості, дещо зневажливі назви „под стать их обладателям” [1: 10]. Цей набір кличок не відзначався різноманітністю. Такі номінативні одиниці були мотивовані

зовнішніми чи внутрішніми характеристиками собак. Деякі з них (*Жучка, Рябка, Сірко, Шарик*) настільки природно увійшли до кінологічної сфери, що стали навіть використовуватися як загальні назви (відбувся процес апелятивації), позначаючи будь-яку непородисту тварину. Ця група зазнала найменших змін протягом XIX, XX, XXI ст., і, незважаючи на те, що мода окремих десятиліть сприяла додаванню до кінонімікону нових назв (наприклад *Чарлік, Лінда* і т.п.), традиції найменування (головні з яких – одноманітність і відсутність фантазії) непородистих тварин збереглися й до сьогодні.

Другу групу формували клички великих за розміром сторожових собак. У назвах такого типу є семантичний елемент поваги до сили, кінонім указує також на агресивний характер тварини: *Отаман, Вулкан*.

Третя група представлена назвами декоративних собак. Такі породи були привезені з-за кордону, тому клички є запозиченнями з інших мов або простим набором звуків за аналогією: *Жужу, Лулу, Мімі*. Також функціонували назви зі зменшено-пестливими суфіксами: *Пушок, Мушка*. Ці назви підкреслювали невеликий розмір тварин. Використовувалися також імена героїв античної міфології: *Паріс, Марс* [2: 9].

Четверту групу репрезентують клички великих за розміром сторожових собак, яких, однак, аристократи тримали швидше для краси, – бульдогів і догів. У таких назвах домінували пафос і величність: *Цезар, Варвар*.

П'ята група представлена кличками найулюбленіших собак знаті – мисливських. Л. Сабанєєв писав: „Кожен багатий поміщик повинен був обов'язково тримати гончих і борзих, інколи – сотнями” [4: 67]. Традиції найменування борзих і гончих сягають глибокої давнини, а в XIX ст. відбувався тільки розвиток і закріплення звичаїв [1: 11]. Домінували найменування в національному стилі: *Крилат, Злорад, Судариня*. Іншомовні клички майже не зустрічались. Для борзих характерною була вказівка на зовнішню привабливість, швидкість та злість до звіра, на якого полюють. Саме для цих порід характерним є використання дієслів у формі наказового способу як кличок: *Карай, Літай, Палай*. Лягаві собаки отримували короткі, переважно іншомовні клички: *Стоп, Б'юті*. Собакам гончих порід в основному присвоювали так звані „музичні” назви, що вказували на голос тварини: *Сорока, Лютня*. Найбільше мисливцями в цих породах цінувався голос. Як свідчить кінологічна література, таких собак підбирали в першу чергу за голосом, а вже потім враховували гончі якості [1: 11]. Тому традиція функціонування цих кличок міцно закріпилася, і сьогодні спостерігається їхнє активне використання.

Більшість поміщиків „не дозволяли змішувати своїх собак із чужими, і внаслідок такого замкнутого ведення породи утворювалися чисельні її різновиди, що відрізнялися певними ознаками й називалися за прізвиськом власника” [4: 67], наприклад: *Отаман Глібова, Дружба Дурасова, Награждай Голицина, Палай Болдарєва, Любим Чернишова*. У другій половині XIX ст. у Європі, особливо в Англії і Франції, виникає традиція додавання до імен лягавих собак назв аристократичних титулів: *Сер Алістер, Роял Ден* – або таких, що вказують на місцевість: *Дюк оф Девоншир*.

Події сімнадцятого року XX ст. унеможливили послідовний розвиток кінонімікону. Значну частину породистих собак було знищено, оскільки негативне ставлення до знаті було перенесене й на тварин. У цей час і в наступні роки відбувається відхід від „дворянських” кличок до звичайних, позбавлених пафосу. Тому майже півстоліття у сфері кінонімії спостерігається період одноманітності [1: 11]. Кінологи визначають його як один з найбільш складних, оскільки саме тоді орієнтуватися в породах стає надзвичайно важко.

Ситуація змінюється наприкінці XX ст. На початку 70-х рр. активно здійснюється імпорт собак із закордонних розплідників. Л. Пасічник зазначає, що це значно вплинуло на подальший вибір кличок власниками для своїх тварин [2: 9]. Оскільки іншомовні клички, а особливо в поєднанні з назвами розплідників із префіксами *vom, von, of, della, de*, що перекладаються як „із”, спричинили появу складних і складених кличок і в нашій країні. Л. Пасічник відзначає такі найпоширеніші варіанти поєднання кількох іншомовних імен: *Крістофер-Ленард-Жером, Сюзен-Еріка-Кароліна*; поєднання поняттєвих кличок (як традиційних, так і іншомовних) з іменами: *Граф Родерік, Блек Джек, Літл Рафаєлла* [2: 9]. І саме тоді, як наголошує дослідниця, з'являється „дивна традиція суміщати в одній назві

абсолютно несумісні слова і поняття. Наприклад, *Віконт Аттила*, *Вікінг Алтай*. Адже не міг бути вождь гунів віконтом, та й сам титул з'явився тільки через 300 років після набігу варварів, а вікінгів на Алтаї ніколи не було" [2: 9].

Сьогодні кінологічна література фіксує певні традиції, що сформувалися при називанні собак окремих порід. Так, Л. Пасічник відзначає, що службові породи ротвейлер і німецька вівчарка знаходяться під жорстким контролем країни-родоначальника – Німеччини. Тому всі власники собак цих порід дотримуються правила: коротка гучна кличка або на німецький лад (*Борман*), або в національному стилі в поєднанні з назвою розплідника. Адже надмірна пафосність, як указує дослідниця, для таких серйозних робочих тварин є зайвою [2: 10].

Досить часто доводиться спостерігати використання англomовних лексем; це пов'язане в першу чергу з тим, що англійська мова в нашій країні є більш поширеною, ніж німецька. Інші службові породи німецького походження знаходяться під значно меншим контролем країни-родоначальника, і моду на клички вже диктують інші країни, де ці породи є популярними, – Італія, Франція. Тому, як зауважує Л. Пасічник, у кличках цих порід собак спостерігається „повний розгул фантазії” – від коротких строгих назв до занадто довгих з використанням різних мовних стилів [2: 10].

Для багатьох американських і англійських порід характерним є власне-англійський стиль. Клички українського чи російського походження таких тварин зустрічаються рідко. Однак існує один суттєвий недолік: результати детального аналізу таких назв свідчать про використання одних і тих самих лексем чи фраз, тільки в різних комбінаціях. Це вказує на недостатнє знання власниками собак англійської мови і використання переважно сталих, популярних слів і виразів.

Для російських порід характерними також є спеціальні назви. Наприклад, сибірські лайки традиційно отримують клички, що підкреслюють їхнє сибірське коріння: *Амур*, *Байкал*, *Тайга*, *Ўмка*. Південноросійська вівчарка – *Бабай*, *Роксолана*, *Боярина*. Традиційним є називання в національному стилі відповідно до походження тварин кавказьких порід: *Гайрат*, *Акгуш*, *Батир*. Для кличок тварин порід маленького розміру існує єдине правило – „надзвичайно велика фантазія” [2: 11]. Звідси й наявність кличок з пестливим відтінком: *Вишенька від Сонячних Малюток*, *Зайка Моя*, *Душа Моя*.

Таким чином, українська кінонімія пройшла значний шлях формування протягом різних історичних періодів. І, незважаючи на різноманітність кінологічної сфери (наявність різних видів порід собак), спостерігається функціонування певних традицій і норм, характерних для кінонімного назвотворення.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Пасічник Л.А. Клички собак. Небольшое историко-лингвистическое исследование. Ч. II // Питомцы–Pets, 2006. – № 9. – С. 9–11.
2. Пасічник Л.А. Клички собак. Небольшое историко-лингвистическое исследование. Ч. I // Питомцы–Pets, 2006. – № 7–8. – С. 10–11.
3. Поротников П.Т. Из уральской зоонимии // Восточнославянская ономастика. – М.: Наука, 1972. – С. 210–250.
4. Сабанеев Л.П. Собаки охотничьи: Борзые и гончие / Сост. Е.А.Калганов. – М.: Физкультура и спорт, 1987. – 571 с.
5. Сюсько М.І. Взаємовідношення власних і загальних імен (зоонімія і апелятиви) в українській мові. – Ужгород: УжДУ, 1985. – 63 с.
6. Сюсько М.І. Из народного джерела: карпатоукраїнська зоонімія // Студії з ономастики та етимології. – К: Науково-видавничий центр НБУВ, 2004. – С. 169–179.
7. Сюсько М.І. Традиційні і сучасні погляди на природу власного імені. – Ужгород: УДУ, 1999. – 32 с.
8. Толстой Н.И. Заметки о славянских именах собственных и их транскрипции / Топономастика и транскрипция. – М.: Наука, 1964. – С. 103–121.
9. Трійняк І.І. Вступ // Трійняк І.І. Словник українських імен. – К: „Довіра”, 2005. – С. 5–12.
10. Ушаков Н.Н., Васильева В.Д., Клоєва Н.П. О грамматических особенностях прозвищных имен // Ономастика и грамматика. – М.: Наука, 1981. – С. 98–122.
11. Чубач М.С. Походження і значення власних імен // Українська мова і література в школі. – 1958. – № 3. – С. 66–70.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ольга Кирилюк – викладач кафедри економічної теорії та соціально-гуманітарних дисциплін Кіровоградського інституту комерції.

Наукові інтереси: ономастика, словотвір, морфологія української мови.